

Portada de *L'Esquella de la Torratxa* del 8 de març del 1912, quan acaben de descobrir-se les malfetes d'Enriqueta Martí, segrestadora i assassina de nens.

La vampira catalana

El cas d'Enriqueta Martí, segrestadora i assassina de nens, va esclatar ara fa cent anys. Barcelona ho commemora amb l'obra 'La Vampira del Raval'.

El setmanari satíric *L'Esquella de la Torratxa* publicava a portada, el dia 8 de març de l'any 1912, el dibuix d'una segrestadora de nens, signat per Josep Costa, *Picarol*. La dona s'endú un nen i una nena, un

a cada braç, i el peu de l'acudit és ben curt: "El plat del dia".

Curt, però entenedor. No hi calien més paraules. Tots els lectors sabien qui era la segrestadora i van interpretar de seguida el sentit del peu.

La segrestadora es deia Enriqueta Martí, vivia al carrer de Ponent del barri del Raval de Barcelona, actual Joaquín Costa, i havia estat descoberta la setmana abans, concretament el dia 27 de febrer.

La policia municipal, alertada per una veïna, va trobar a casa seva una nena desapareguda el 10 de febrer, que la buscava tot Barcelona, Teresa Guitart i Congost, i una segona nena, Angeleta, de la qual no se sabia la identitat.

L'Angeleta, segrestada anteriorment, va declarar que havia vist com la dona escorxava un nen de cinc anys a la taula de la cuina. En una habitació del pis tancada amb pany i clau, la policia hi va descobrir, segons que va córrer per la ciutat, l'horror temut, una cinquantena de gerres, pots i palanganes amb restes humanes, en conservació, de greix a sang coagulada, cabelleres de criatura... En tres cases més que havia ocupat la segrestadora, una al carrer dels Tallers, al Raval mateix, una altra al barri de Sants i una tercera a Sant Feliu de Llobregat, van trobar-hi més conserves humanes.

La segrestadora i assassina era re-meiera. Feia els unguents, les pomades i els cataplasmes amb restes humanes de les criatures que matava, va pensar tothom.

Els rumors que Enriqueta Martí es dedicava també al negoci de la pederàstia, és a dir, que a més d'assassina era proxeneta, van escampar-se immediatament. Aquest aspecte mai no es va poder confirmar amb seguretat, i tampoc no es va saber la xifra exacta de nens assassinats i escorxats. La policia va determinar, per les restes, que no havien de ser menys de dotze.

La segrestadora es morí a la presó abans del judici, que, per tant, no va arribar a tenir lloc. Va morir-se el 12 de maig del 1913, oficialment víctima d'una llarga malaltia, però, segons que sembla, apallissada per les companyes de la presó on l'havien reclosa, la del carrer de la Reina Amàlia, al barri del Raval, també.

El cas era el plat del dia i aquest era el segon sentit de l'acudit. Com deia *La Vanguardia*, tot allò que feia referència a la segrestadora era la preocupació del dia als cercles, als carrers i a les cases particulars.

La premsa va cobrir l'escàndol amb una atenció excepcional, insòlita a Catalunya, tant la premsa popular com la més seriosa, com corresponia a la magnitud i escabrositat del tema.

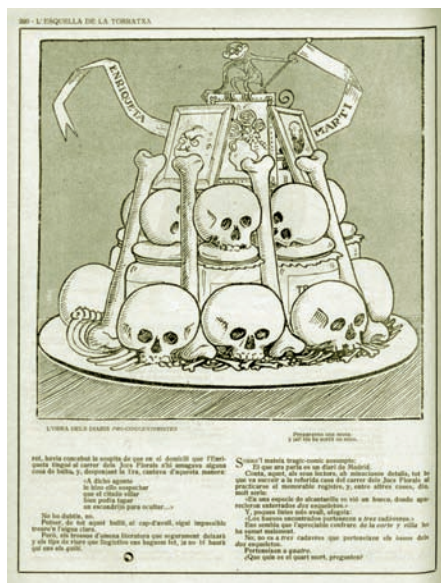
Fins i tot *El poble català* (Barcelona, 1906-1918), òrgan del Centre Nacionalista Republicà, diari destinat preferentment a les notícies polítiques i culturals, va seguir a portada les novetats del cas –l'anomena “Un procés sensacional”– per a satisfer el seus lectors.

Els reporters de premsa de seguida van convertir els rumors en notícia. Els primers ossos descoberts van resultar ser de gallina, per bé que la premsa sensacionalista ja els havia presentats com a ossos de nen. Per això, *L'Esquella de la Torratxa* del 29 de març escarnia, a través d'un dibuix, els periodistes de *La Vanguardia*, *El Diluvio* i *El Noticiero Universal* amb un dibuix en què, davant de la finestra de la cel·la d'Enriqueta Martí, redactors d'aquestes tres mitjans li deien: “Vaja, ja que tot això dels ossos ha resultat mentida, fes-nos el favor de confessar que és veritat que venies criatures senceres i que molts senyorrassos te n'han comprat alguna!”

I al mateix número, el setmanari dibuixava una mona de Pasqua amb calaveres i ossos, però amb un mico al capdamunt que brandava una cinta amb el nom de la segrestadora. El peu de l'esquerra deia que era “l'obra dels diaris *pro-cincentistes*”, i el segon, que “preparaven una mona i “els ha sortit un mico”.

Els ninotaires, de tant de pes en aquella Barcelona de principis del segle XX, van girar el drama en una farsa còmica. I l'humor, en humor negre. Es podria fer una exposició prou interessant amb els acudits gràfics relacionats amb el cas. La majoria reflecteixen l'alarma social provocada pels segrestos.

Opisso, en un dibuix a tota pàgina del *¡Cu-Cut!*, treia profit de les dues accepcions de la paraula *menuts*, els menuts de l'aviram i els xiquets. Representava una pollastrera que, esverada, diu: “Ai Reina Santíssima! M'han robat un plat de *menuts* que tenia sobre la taula.” Mentre que una de les clientes, li respon: “Per què no vigilava més, dona? No veu que aquests dies no

Dalt, crònica gràfica del cas, apareguda a *La Campana de Gràcia*, el 2 de març del 1912, i dibuix d'Opisso a la revista *¡Cu-Cut!*, del 7 de març. Baix, *L'Esquella de la Torratxa* del 29 de març dibuixa una mona de Pasqua dedicada a Enriqueta Martí, amb calaveres i ossos humans, i el drama del carrer de Ponent, il·lustrat amb humor a *L'Esquella de la Torratxa* del 15 de març.

es poden deixar sols els menuts, amb això de les segrestadores?”

La Campana de Gràcia publica una “Auca de la segrestadora”. En un quadre, Enriqueta Martí posa un nen viu en una màquina de trinxar i embotir botifarres.

L'Esquella de la Torratxa s'hi va abonar. El 15 de març dedicava una pàgina il·lustrada a “tot lo que se sab del drama del carrer de Ponent”. Per exemple, que la “nena Angeleta té catorze mares”, perquè van aparèixer moltes dones que deien que eren la seva mare o bé que la volien afillar. O que “en Joan Pujaló ha fet tres quadros”. Joan Pujaló era el marit d'En-

riqueta Martí i era pintor. No va tenir res a veure amb el cas perquè feia anys que s'havien deixat.

A la mateixa publicació, el pintor Juan Gris dibuixa una parella formada per un pinxo i una atractiva senyoreta, asseguts en un banc. El lema de la pàgina és “L'obsessió del dia” i el diàleg entre els dos personatges és el següent. “No t'han secuestrat mai a tu, Guexa?”, demana ell. La noia respon: “U! Un ramat de vegades. Però mai m'he deixat posar als diaris.” Finalment, el noi li replica: “Ben fet. El crèdit d'una no hi guanya res amb aquestes publicitats de la premsa.”

EL TEMPS

El Teatre del Raval de Barcelona representa amb molt d'èxit l'obra *La Vampira del Raval*, de Josep Arias Velasco. La música és d'Albert Guinovart.

Al teatre. Aquest mes de febrer del 2012 s'escaurà el centenari del cas de l'anomenada *Vampira de Barcelona*, *Vampira del Raval* o *Vampira del carrer de Ponent*, l'assassina en sèrie catalana per excel·lència. Però Barcelona ja fa unes quantes setmanes que ho ha començat a commemorar. I al Raval mateix.

Ho ha començat a commemorar d'ençà que el 16 de desembre, el petit Teatre del Raval –situat a les instal·lacions de la Parròquia de Nostra Senyora del Carme, al carrer de Sant

Antoni Abat, número 12– ha convertit la història d'Enriqueta Martí en la comèdia musical *La Vampira del Raval*, un dels espectacles actualment en cartellera de la ciutat més ben rebut per la crítica i el públic, amb un repartiment de primera, format per Pep Cruz, Roser Batalla, Roger Pera, Jordi Coromina, Mingo Ràfols, Mercè Martínez i Valentino Raposo.

El compositor també és d'anomenada, Albert Guinovart, l'autor dels musicals *Mar i cel*, *Flor de nit* o *Paradís* i de les sèries de televisió *Nissaga de*

poder, *Mirall trencat* o *El cor de la ciutat*. L'orquestra és encapçalada pel pianista Andreu Gallén.

L'autor de l'obra és Josep Arias Velasco, un vallisoletà nascut el 1934 que viu a Barcelona des del 1968. Hi va venir en qualitat d'inspector d'Hisenda però ara fa d'advocat. Havia estrenat alguna obra de teatre, en castellà, al festival de Sitges, i sempre hi havia estat escridassat.

La mort sobtada de la seva dona, esdevinguda just quan ell acabava de superar un càncer, el va enfonsar. El

seu amic Jaume Villanueva, director teatral, li va enviar un article periodístic sobre Enriqueta Martí perquè s'hi engresqués, perquè s'animés a fer-ne una obra de teatre i així pogués sortir del pou. “Ho va encertar”, ens diu. I ha estat Jaume Villanueva que ha tirat l'obra endavant.

I a l'espai més adient. Primer, geogràfic: el barri d'Enriqueta Martí. Al solar que ara ocupa la sala hi havia un menjador de beneficència on Enriqueta Martí anava sovint a recollir la sopa.

I, després, és l'espai escènic ideal, perquè l'obra és un musical burlesc, pròxim al cabaret, on els actors poden reviure en clau d'humor l'esgarrifosa tragèdia, com van fer els ninotaires de l'època, i adreçar-se als espectadors sempre que vulguin.

Un Millán Astray sorprenent.

Una de les sorpreses amb què es trobarà l'espectador és de descobrir que el comissari de policia que va ordenar la detenció de l'Enriqueta es deia José Millán Astray.

Els responsables de l'obra l'han convertit en el José Millán-Astray que va fundar la Legió espanyola. El dossier de premsa de l'espectacle assegura que aquell comissari va ser la mateixa persona que, anys més tard, en un acte presidit pel rector Unamuno al paranimf de la Universitat de Salamanca, el 12 d'octubre del 1936, en plena guerra civil, i en presència de doña Carmen Polo de Franco, va fer el crit de “¡Muera la inteligencia, viva la muerte!”.

Cal recordar que la seva intervenció no es va limitar a la famosa exclamació. Va improvisar un discurs i, entre més coses, va dir: “¡Cataluña y el País Vasco, el País Vasco y Cataluña, son dos cánceres en el cuerpo de la nación! El fascismo, remedio de España, viene a exterminarlos, cortando en la carne viva y sana como un frío bisturí!”

El personatge de Millán Astray de *La Vampira del Raval* –al qual li falta, com a l'autèntic, un braç– és l'únic de l'obra que parla castellà. “D'aquesta manera –diu el dossier– l'autor dona compliment a una real ordre de l'època d'Isabel II –que possiblement continua vigent– segons la qual, en totes les obres de teatre que es representin a Catalunya hi ha d'haver, com a mínim, un personatge que parli castellà.”

Però el comissari de policia es deia José Millán Astray i el fundador de la Legió espanyola, José Millán-Astray: no eren la mateixa persona, sinó que eren pare i fill. El fundador de la Legió, de fet, es deia José Millán Terros i va voler ser conegut com a José Millán-Astray per a homenatjar així la figura del pare, policia famós a l'època que havia estat cap de la seguretat

i director de la presó Model a Madrid, abans de venir a Barcelona.

Mentre assajaven l'obra, l'autor, Josep Arias Velasco, va saber que el policia Millán Astray no era el fundador de la Legió espanyola. “Vaig comentar-ho amb en Jaume Vilanueva –ens diu Josep Arias Velasco–, però ell va optar per mantenir el personatge com el Millán-Astray que tots coneixem. És una llibertat poètica.”

Al melodrama, Enriqueta Martí no és pas apallissada per les seves companyes de presó, sinó executada en escena pel sistema del garrot. Aquest desenllaç –inspirat en *El horroroso crimen de Peñaranda del Campo*, de Pío Baroja– els autors de l'obra el consideren més melodramàtic. Una altra llicència poètica.

La premsa de l'època anava plena de la brama que en algun racó hi havia una llibreta on la Vampira anotava els noms dels seus clients, gent de la bona societat barcelonina. Es va fer córrer que hi constaven polítics, empresaris i banquers. Les autoritats, per a evitar que la indignació provocada pel rumor es convertís en una revolta popular, van assegurar que la llibreta existia, però només hi havia noms de persones a qui Enriqueta Martí medicava.

A l'obra de teatre, la famosa llibreta hi fa un paper important. El policia Ribot la troba en un escorcoll, a casa de la Vampira. Quan el policia es presenta tot cofoi amb la seva troballa davant Millán Astray, el comissari la crema en una estufa. Tot seguit ofereix a l'agent de l'autoritat un ascens ben merescut, com a premi pel silenci.

Josep Arias Velasco té interès a proclamar que amb la seva obra vol retre un homenatge d'admiració als grans malvats professionals del passat. Pensa que la biografia d'Enriqueta Martí l'arrossega fatalment cap a l'abisme. Venuda per la seva mare a un conco bavós, quan tenia dotze anys, en arribar a l'adolescència ja era carn de bordell. El marit pintor la va redimir. La seva sensualitat i la seva cobdícia van fer la resta. Així és com va emprendre una “meritòria i promissòria carrera criminal”. No se'n sentia culpable, sinó víctima, pensa l'autor.

Lluís Bonada